

Андрій Литвин – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу природничо-математичних дисциплін Львівського НПЦ ПТО АПН України

АНДРАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ©

Розкрито специфіку навчання дорослих, актуалізується його важливість у зв'язку з потребами ринку праці. Пропоновані підходи можуть бути застосовані у вищих навчальних закладах, а також у системі перепідготовки і підвищення кваліфікації.

Ключові слова: андрагогіка, неперервна освіта, навчання дорослих, професійна підготовка.

The specific thing of adults' teaching reveals. Its importance is really topical in connection with the necessities of labour-market. The pedagogical approach offered by the author are used in the highest educative institution and in the system of the retraining and rising qualification also.

Key words: andragogy, adults' teaching, lifelong learning, vocational training.

Постановка проблеми. У зв'язку з постійним ускладненням техніки і технології виробничих процесів ринок праці ставить нові, щораз вищі, вимоги до інтелекту фахівця, його мобільності та гнучкості. Стрімко зростають запити на перенавчання великої кількості виробничого персоналу, підвищення кваліфікації працівників усіх галузей економіки та сфери послуг. Це потребує пошуку принципово нових рішень щодо наступності та цілісності професійної підготовки, постійного оновлення змісту неперервної освіти, впровадження інноваційних технологій, посилення індивідуального підходу, розвитку форм і методів навчання. Загострення проблеми перепідготовки і перекваліфікації

трудового потенціалу зумовлює актуальність дослідження процесу навчання дорослих як вже сформованих особистостей, виявлення психолого-педагогічних основ навчання на різних етапах зрілості людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи вітчизняних і закордонних науковців (Б. Г. Ананьєв, Б. М. Бім-Бад, С. І. Болтівець, С. Г. Вершловський, О. С. Гозман, А. Г. Козлова, Н. В. Кузьміна, Л. Б. Лук'янова, Е. Ліндеман, А. Маслоу, В. Г. Маралов, М. Ноулз, Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник, В. А. Петровський, К. Роджерс, В. В. Сериков, В. А. Ситаров та ін.) дозволяють розглядати кожний ступінь освіти як етап неперервного розвитку людини, а педагогічний супровід – як допомогу у вирішенні життєво і професійно важливих завдань, особистісно та соціально значущих на кожному з цих етапів.

Автор поняття “людинознавство”, Б. Г. Ананьєв [1] запропонував напрями психолого-педагогічного розвитку дорослих людей: навчання дорослих на всіх рівнях освіти; перенавчання та донавчання в умовах трудової діяльності, оволодіння суміжною професією; підвищення кваліфікації кадрів, удосконалення з тієї кваліфікації, якою людина не оволоділа раніше з урахуванням найновіших досягнень науки і техніки в цій галузі діяльності.

У науково-педагогічній літературі використовують близькі за значенням терміни, пов'язані з неперервною професійною підготовкою особистості: “перманентна освіта”, “підвищення кваліфікації”, “перекваліфікація”, “підготовка і перепідготовка кадрів”, “фахове вдосконалення” та ін. Усі вони стосуються освіти, яка продовжується після базової, забезпечує можливість використання кожною людиною протягом її життя навчальних програм різноманітних закладів і дозволяє їй раціонально поєднувати освіту з самоосвітою.

Дорослий, що вчиться – це особа дієздатного віку, яка в різний спосіб суміщає навчальну діяльність із занятістю у сфері оплачуваної праці; соціально зрілий, у цілому сформований індивід, який уже набув статус оплачуваного працівника і повноправного громадянина, діяльний члена суспільства, що має

різномірні соціальні обов'язки. На думку Л. Б. Лук'янової дорослість пов'язують не стільки з віком людини, скільки із соціально-психологічними чинниками, які усвідомлює сама людина й визнає суспільство [7, с. 73]. Дорослій людині притаманна особистісна зрілість, яка характеризується здатністю до самовдосконалення [5]. У діяльнісному сенсі це виражається в умінні людини самостійно обирати стратегічні життєві рішення, самостійно розв'язувати завдання професійної діяльності й відповідати за ці рішення. Зрілість починається з самостійного вибору професії і виражається в особистісній самореалізації в професійній діяльності.

Освіта дорослих залежить від багатьох чинників, а саме: від досягнутого освітнього рівня, ступеню оволодіння професією і професійною майстерністю, прояву пізнавальних і професійних інтересів, єдності загальної та професійної підготовки. **Мета нашої статті** полягає у вивченні особливостей андрагогічного підходу до навчання дорослого населення в системі професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих вивчає галузь педагогічної науки андрагогіка (від грец. *άνήρ* (*άνδρoς*) – доросла людина і *άγωγή* – керівництво). Андрагогіка – субдисципліна педагогіки, теорія навчання і виховання молоді, яка дозріває, доростає, а також різних категорій дорослих людей [8, с. 13]. Енциклопедія освіти (2008 р.) подає таке визначення андрагогіки – “вікова та педагогічна галузь психолого-педагогічних досліджень теоретичних і практичних проблем освіти і виховання дорослих людей” [2, с. 22].

Поняття «андрагогіка» запровадив німецький історик педагогіки О. Капп у 1833 р. і розвинув у теорію освіти для дорослих американський педагог М. Ноулз [9, с. 5]. Нова субдисципліна сприймалась неоднозначно. Проти самої ідеї вивчення і розвитку освіти дорослих як специфічного предмета заперечував І. Герbart [9, с. 13]. У першій половині XIX ст. освіта дорослих не отримала широкого розповсюдження. Друге народження андрагогіки відбулося в 1920-і

роки, коли освіта дорослих стала об'єктом теоретичних досліджень про те, чому, для чого і як навчати дорослих [4, с. 91].

Системні дослідження андрагогіки розпочалися в другій половині ХХ ст. з розширенням сфери формальної і неформальної освіти дорослих, яка потребувала спеціальних досліджень щодо підвищення ефективності навчального процесу, осмислення традиційної педагогічної проблематики у світлі ідей безперервної освіти. Один з перших українських андрагогів М. Галушинський дослідив цілі й методи просвітницької діяльності, яка була поширена в Україні, розкрив особливості навчання дорослих, вивчав закономірності духовно-інтелектуального самовдосконалення носіїв і творців фахових знань [2, с. 22].

Вивчення науково-методичної літератури свідчить, що сучасні дослідники розглядають андрагогіку як самостійну науку і наукову дисципліну, область наукового знання і галузь педагогічної науки, сферу соціального знання і гуманітарну сферу знання [6, с. 11]. Андрагогіка покликана з'ясувати психолого-педагогічні закономірності, соціальні й психологічні чинники ефективності освіти, навчання і виховання дорослих, розробляти методи, системи навчально-виховної роботи з окремими особами і групами у віці від 18-20 років до поважного віку, враховуючи своєрідність педагогічних ситуацій: сформованість особистості в дорослих, наявність у них життєвого досвіду, культурні, освітні, професійні запити, переважання самоосвіти та самовиховання тощо [2, с. 22].

Об'єктивні зміни в освітній сфері, розвиток ідей андрагогіки у вітчизняній і світовій науці дозволили виявити закономірності, які слід враховувати при навчанні дорослих: доросла людина, яка вчиться, відіграє головну роль у процесі навчання; прагне до самореалізації, самостійності, самоврядування й повністю усвідомлює це; володіє соціальним і фаховим досвідом, що може бути використаний як важливе джерело самонавчання та навчання інших; сподівається на невідкладне застосування отриманих у ході навчання знань, умінь і навичок; навчається для вирішення важливої життєвої

проблеми і досягнення конкретної цілі. Навчальна діяльність дорослого значною мірою детермінується часовими, просторовими, побутовими, фаховими, соціальними чинниками, які обмежують або сприяють процесу навчання [10, с. 406]. Зважаючи на це сформульовані основні андрагогічні принципи навчання:

- пріоритет самостійності навчання (учіння);
- спільна діяльність дорослого, який вчиться та педагога;
- опора на особистий досвід;
- індивідуалізація навчання;
- системність навчання;
- контекстність навчання;
- актуалізація результатів навчання;
- елективність (варіативність, диференціація) навчання;
- розвиток освітніх потреб;
- усвідомленість навчання [4].

З позицій андрагогіки дорослі, відчуваючи потребу до самостійності, самоуправління, виконують провідну роль у процесі свого навчання, зокрема визначенні його параметрів. Завдання викладача зазвичай зводиться до того, щоб стимулювати і підтримувати розвиток дорослого учня від повної залежності до повного самоуправління, надавати допомогу у пошуку форм і методів навчання та пошуку потрібної інформації. Основною характеристикою процесу такого навчання є цілеспрямоване свідоме формування вмінь, навичок, фахових і загальнолюдських якостей [3, с. 96-97]. Оптимізація навчання дорослих ґрунтується на закономірностях взаємозв'язків усіх етапів неперервної професійної освіти. Пряме відношення до цього має дозування подачі навчального матеріалу, наступність змісту освіти та відповідність організаційних форм і методів навчання.

Схильність, сприйнятливність до навчання (научуваність) визначає готовністю людини до подальшого навчання і професійного вдосконалення. Найбільш оптимальним у цьому плані, як свідчать дослідження, є період

ранньої зрілості, тобто 18-25 років. Представники старшої вікової групи (40-50 років) жаліються на зниження пам'яті, швидку втомлюваність, розсіюваність уваги, тобто вчитися їм важче. Однак із завданнями професійного характеру вони справляються, як правило, скоріше і краще. Це пояснюється набутою професійною майстерністю, професіоналізмом і життєвим досвідом. З віком, як відомо, відбувається інтеграція інтелектуальної системи особистості.

Крім того, життєвий досвід змінює ставлення людини до освіти та навчання. Низький рівень знань усвідомлюється як перепона на шляху до свого розвитку. Таким чином, вік та освіта спільно визначають сприйнятливість людини до форм і засобів навчання, змінюючи ставлення до навчального процесу, змісту навчального матеріалу. Дорослий учень – активний, рівноправний суб'єкт процесу навчання.

Слід враховувати, що провідне місце в житті дорослої людини займає професійна діяльність. У ній особистість розвивається, й відповідно до цього засвоюються не лише способи й алгоритми вирішення професійних завдань, вдосконалюється система професійних умінь і навичок, а й набуваються нові знання, розширюється світогляд, розвиваються складні загальні та специфічні можливості, зміцнюються індивідуально-ділові професійно значущі якості, що в результаті призводить до змін у системі потреб і цінностей суб'єкта праці, мотиваційній сфері особистості, підносячи останню на якісно новий рівень.

Професійна діяльність і освіта є головними стимулами розвитку людини. При цьому важливо, наскільки діяльність людини є творчою, бо саме творча праця впливає на розвиток мислення, розширення духовних інтересів і запитів, важливих якостей людського розуму: критичності, гнучкості, глибини, широти міркувань, які вкрай необхідні в багатьох професіях. Сприятливими умовами для формування загальних і спеціальних здібностей, які вкрай необхідні для підвищення компетентності, є поєднання загальної освіти і спеціальної підготовки, пов'язаної із професійною діяльністю. Тут вступають в дію акмеологічні чинники.

У світлі окресленого, освіта дорослих – це пролонгований процес розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається протягом усього життя. Причому визначення варіативних підходів до відбору змісту навчання відбувається з урахуванням специфіки системи неперервної освіти в цілому та окремих її компонентів. Філософсько-педагогічна ідея неперервної освіти поєднує кілька змістових напрямів: цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; дотримання принципів організації чинної системи освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти [7, с. 74-75].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, розробка та практичне використання нових методик, педагогічних технологій і моделей навчання в освіті дорослих характеризуються підвищенням якості й інтенсивності навчального процесу та зумовлюють споріднені процеси в інших ланках неперервної професійної освіти. Освіта дорослих, особливо професійна, є ближчою до життя, більш гнучко й оперативно реагує на потреби ринку праці, роботодавців і запити фахівців та адекватно їх реалізує. Оскільки доросла людина ставиться до освіти прагматично, то навчальний заклад, аби залишитися конкурентноздатним, повинен відповідати суспільним вимогам. Педагогічний колектив у андрагогічній моделі навчання має допомогти дорослим, що вчаться, актуалізувати їхній власний досвід. Тому потрібно застосовувати технології навчання, спрямовані на використання професійного досвіду сформованої особистості.

Подальших теоретичних і методологічних досліджень у напрямі професійної підготовки дорослого населення потребують, на нашу думку, андрагогічні та акмеологічні особливості проектування освітніх технологій.

1. Ананьев Б. Г. Интеллектуальное развитие взрослых как характеристика обучаемости // Сов. педагогика. — 1969. — № 10. — С. 162.

2. Болтівець С. І. *Андрагогіка* / С. І. Болтівець // *Енциклопедія освіти / АПН України* ; голов. ред. В. Г. Кремень ; [заст. голов. ред. : О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — С. 22.
3. Дорошенко Н. *Андрагогічна модель графічної підготовки кваліфікованих робітників машинобудівної галузі: передумови та підходи реалізації* / Надія Дорошенко // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. — К.—Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. — Вип. 1. — С. 90—98.
4. Змеев С. И. *Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых*. — М.: ПЕР СЭ, 2003. — 272 с.
5. Кузьмина Н. В. *Предмет акмеологии*. — СПб акмеологическая академия, 1995. — 24 с.
6. Кукуев А. И. *Андрагогический подход в педагогике*. — Ростов-на-Дону : ИПО ПИ ЮФУ, 2009. — 328 с.
7. Лук'янова Л. *Провідні особливості навчання дорослих* / Лариса Лук'янова // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. — К.—Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. — Вип. 1. — С. 72—79.
8. Ничкало Н. *Андрагогіка в системі педагогічних наук* / Нелля Ничкало // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. — К.—Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2009. — Вип. 1. — С. 7—19.
9. *Основы андрагогики* / под ред. Колесниковой И. А. — М. : «Академия», 2003. — 240 с.
10. Сігаєва Л. Є. *Використання педагогічних технологій у навчанні дорослих* / Л. Є. Сігаєва // *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи* : збірник наукових праць ; [за ред. І. Зязюна та Н. Ничкало]. — К. : НТУ "ХП", 2003. — С. 404—411.